

1. SVETOVNA VOJNA

ZGODOVINA, 8.9.2003

VZROKI: imperializem je glavni vzrok - imperializem razvitih držav, predvsem evropskih. Gospodarsko razvite države so hotele ohraniti svoj imperij. Vsi ostali vzroki izhajajo iz tega.

Najrazvitejše evropske države:

- Nemčija: na področju železarstva, optične in kemične industrije
- Anglija in Francija: pomorski sili, bančništvo, imata največji kolonialni imperij

Sem se vključijo tudi tiste države, ki hočejo svoj položaj ohraniti, želele izkoristiti situacijo in se pridružiti agresivnejšim ⇒ to sta Italija in AO. V 1.SV se vključita še Japonska in Rusija.

Najbolj agresivne so mlade države:

- NEM želi novo delitev Evrope in sveta. Hoče ustanoviti državo, ki bi obsegala Nizozemsko, Belorusijo, Poljsko in Baltiške države ⇒ iz tega bi nastala največja država v srednji Evropi, vsi narodi bi se imenovali narodi nemške srednje Evrope. Nemčija želi sodelovati pri delitvi Turčije, hotela je imeti kolonije v Afriki in Aziji.
- ITA je želela slovensko Primorje, Istro in Dalmacijo. Želi tudi razširiti kolonialne posesti v Afriki. Italijansko interesno področje je tudi J. Tirolska.
- AO želi utrditi gospostvo nad Slovani (Balkan). Želi tudi J. Tirolsko, ki jo želijo tudi Italijani. Želijo si dostop do Egejskega morja in Jadrana ⇒ bili bi deležni pri delitvi Turškega cesarstva.

Te 3 države se povežejo že 1882. leta ⇒ nastane TABOR TROZVEZE ⇒ t. j. vojaška zveza, ki je članice obvezovala, da se podpirajo; če bi prišlo do mednarodnih sporov, se morajo med seboj podpreti. Ta tabor se pripravlja na vojno. Nemci na področju vojne mornarice naredijo moderno mornarico. Ob koncu stoletja je NEM Angliji predlagala razmerje v ladjevju 1:3 (NEM : ANG). ANG na to ne pristane, ker želi imeti glavno vlogo na svetovnem morju. Največji krivec za vojno je NEM, ker se je na to načrtno pripravljala in preko AO to vojno izsilila.

Drugi tabor držav: pobudnik sta ANG in FRA. Povežeta se 1904. Oba tabora se trudita na svojo stran potegniti še Rusijo. Ti 1907 pridejo k ANG in FRA in nastane ANTANTA ⇒ t. j. priručna zveza (entente cordiale).

- ANG želi obdržati prevlado na svetovnih morjih in sodelovati pri delitvi Turškega cesarstva.
- FRA želi nazaj, kar leta 1870 zgubi s francosko-prusko vojno. Hoče nazaj Alzacijo in Loreno. Želi biti poleg, ko se bo Turčija delila.
- RUS je želela uničiti nemški in avstrijski vpliv v Turčiji, želi si zagotoviti prost vstop v Sredozemsko morje in na Balkan ⇒ tu sta 2 državi, ki sta pod vplivom Rusije (Srbija in Črna Gora). Želi imeti vpliv v teh dveh državah.

V 1.SV poseže še Japonska na strani antante ⇒ želi 1. mesto na Daljnem Vzhodu, želijo nemške kitajske kolonije.

1878 je Berlinski kongres ⇒ tu dobijo samostojnost Srbija in Črna Gora, BIH je bila uradno pod Turki, AO pa je imela pravico nadzorovati to državo in izkoriščati njena bogastva.

1908 AO izvede ANEKSIJO Bosne ⇒ t.j. nasilna priključitev. Po novem sta sosedi Srbija in AO, ki sta zaradi aneksije v slabih odnosih. Ko pride do aneksije, se v BIH ustanovi organizacija MLADA BOSNA ⇒ člani so mladi ljudje. Cilj te organizacije je osamosvojitve BIH, za ta cilj naredijo vse: bombe,...

ZGODOVINA, 9.9.2003

AO je 2. država, ki želi teritorij BIH. AO ima zunanjo politiko Nemčije. 1908 pride za AO. Srbija in Rusija se umakneta. Po novem sta sosedi AO in Srbija. Obe državi "skrbita", da se na meji pojavljajo incidenti.

Na Balkanu pride spet do problema 12. leta ⇒ t.j. 1. Balkanski vojna. Države Grčija, Srbija, Črna Gora, Bolgarija ob pobudi Makedonije se povežejo v BALKANSKO ZVEZO. Imela je 2 cilja (to so vse samostojne države):

- 1.) preprečiti nadaljnji vpliv AO po Balkanu
- 2.) izgnat Turke iz Makedonije

Vojna leta 1912 je bila OSVOBODILNA vojna zaradi tega, ker želijo Makedonijo osvoboditi Turkov. Ta vojna je bila zelo kratka. Leta 1913 se v Londonu naredi mirovna pogodba, ki določa:

Zmagajo balkanske države, zato se morajo Turki umakniti iz Balkana, zgubi ves teritorij (obdrži le Carigrad). AO pozna srbske interese, zato vztraja, da oni ne pridejo do morja. Zato AO predlaga, da se ustanovi Kneževina Albanija ⇒ prek njih bi lahko prišli do morja, vse članice se strinjajo, 1913. leta nastane ta kneževina, ki je kmalu interesno področje Italije.

Ko iz Makedonije preženejo Turke, si članice Balkanske zveze ta teritorij razdelijo in tako pride do preprirov:

Srbija dobi Vardarsko Makedonijo ⇒ t.j. najpomembnejši del po reki Vardar.

Bolgari dobijo Pirinsko Makedonijo.

Grki pa dobijo Egejsko Makedonijo.

S to delitvijo nihče ni zadovoljen, še najmanj pa Bolgari, ki so prepričani, da so dobili premalo, Srbi pa preveč. Leta 1913 se zato zgodi 2. Balkanska vojna.

Tudi ta vojna je kratkotrajna; ima značaj OSVAJALNE vojne malih imperialističnih držav. V tej vojni se na eni strani poveže SRB, GRČ, ČG in ROM, na drugi strani pa so BOLG, ki jih podprejo TUR, ki upajo, da bodo dobili nazaj ozemlje.

Vojna se konča s porazom Bolgarov. Sledi mirovna konferenca v Bukarešti.

- SRB dobi Vardarsko Makedonijo, S del Kosova, Skopje, Ohrid, Bitula (najjužnejše jugoslovansko mesto).

- GRČ dobi Egejsko Makedonijo, Solun.

- BOLG obdrži Pirinsko Makedonijo.

- ROM dobi bolgarsko pokrajino Dobudža.

- TUR pa ponovno osvoji Odrin - na evropski celini.

Kar je potrjeno v Bukarešti, ni zadovoljilo nikogar. Bolgari čakajo priliko, da se maščujejo, ker so bili "ogoljufani". Vse države so v slabih odnosih.

1914. leta AO na meji izvede vojaške vaje, da bi izzvala Srbijo. Zaključnih operacij teh manevrov naj bi se udeležil tudi Franc Ferdinand. 28. julija na Vidov dan leta 1914 je Mlada

Bosna pripravila atentat na tega prestolonaslednika (cesar je še vedno Franc Jožef - manj agresiven). Ta atentat je bil uspešen. F. Ferdinand in žena sta bila ubita. Glavni atentator je bil Gavrilo Princip, ker je bil še mladoleten, je bil obsojen na dolgoletno ječo, vse ostale so usmrtili.

Ta atentat sproži diplomatsko akcijo nad vsemi evropskimi državami. Atentat se zgodi na Ao, ta pa za atentat obsodi Srbijo. AO po enem mesecu pošlje Srbiji ultimatum, ki ga Srbija, če je hotela ohraniti svojo suverenost, ni mogla sprejeti. Pri sestavi ultimata pomaga Nemčija ⇒ Ko ga AO zahteva, da pride v Srbijo posebna AO komisija, ki bi v Srbiji raziskovala vzroke umora, ki se je zgodil v AO.

Srbi predlagajo, naj se ustanovi mednarodna komisija, ki bi to raziskovala. AO se ne strinja, potegne vse diplomate iz države in Srbiji napove vojno. 28. julija 1914, napad sledi v naslednjih dneh.

Ta atentat je bil povod za vojno. NEM in AO sta si predstavljali, da bo vojna trajala najdlje do božiča in bo rešila vse evropske spore. Zato je ta vojna po godu vsem evropskim deželam. Odločujoče države za vso svet. politiko so evropske države.

Težišče svetovne zgodovine je Evropa.

Poleg kriz in povoda, ki so nastali na Balkanu, so bile krize po vsem svetu.

MAROŠKA KRIZA:

Maroko je bil francoski ⇒ se jih je želel otresti. Nemčija podpre Maročane in njihova prizadevanja za osamosvojitve. Maroška kriza 1905 se določa na mednarodnem odnosu. 1905 določijo: Maroko ostaja francoski, Francija mora svoje ladje umakniti iz Sredozemlja, Maroko postane protektorat (imajo notranjo avtonomijo).

Nemci hočejo, da bi se Francozom uprli. 1911 izbruhne 2. maroška kriza, ki je rešena tako, da Maroko še vedno ostaja pod Francozi, Nemci pa dobijo del Konga, da se ne bi več vmešavali v te zadeve.

Stanje po teh krizah ostane enako, le Nemčija razširi svoje kolonialno ozemlje.

RUSKO-JAPONSKA VOJNA:

1904, Rusija je velika zaostala država, absolutistična. Japonska pa je mlada imperialistična država, ki se želi širiti na račun drugih, želijo priti na celino. Rusi se ob tem ne strinjajo, sproži se vojna, zmaga Japonska. Japonci dobijo Port Arthur in J del polotoka Sahalin ⇒ t.j. krasno izhodišče za nadaljnje osvajanje. Japonci si s to zmago odprejo tudi vrata na Kitajsko. V Cušimi se zgodi v tem času največja pomorska bitka do takrat. Ko Rusija zgubi, se doma 1905 sproži revolucija ⇒ odpre se pot proti carizmu.

J AFRIKA:

Gre za upore kolonialnih držav. To je čas med 1899 in 1902 ⇒ to so Burske vojne. Med svobodnimi nizozemskimi kmeti (BURI), ki so imeli s svoji posesti Oranje in Transvel, pride do upora proti BRIT, ki obvladajo Kapsko kolonijo. Britanci so Bure potiskali v nekvalitetna področja, pride do prvih rasnih raziskovanj, zato se ti začnejo upirati. Angleži so to področje očistili Burov in je to začetek APARTHEIDA.

Taka krizna žarišča so se formirale tudi med ZDA in Kubo, na Kitajskem (ta je interesno področje Japoncev in Rusov).

28.7.1914 je prišlo do umora F. FERdinanda. Pride do enomesečne julijske krize. AO je napovedala vojno Srbiji, ki se naslednji dan, 29.7., res izvrši. Ta napad se spreobrne v 1.SV vojno.

TROZVEZA: NEM, AO, ITA (do 1915). Sem spadata tudi BOLG in TUR
ANTANTA: ANG, FRA, RUS (do 1917), ZDA (od 1917), JAP, SRB, ČG, KIT, GRČ, ITA (od 1915).

1.SV ima 2 glavni fronti:

- na Z se v glavnem bojujejo FRA in ANG ter NEM. Ta fronta ni tako dolga.
- na V je fronta dolga 2000 km.
 - na S delu V fronte se bojujejo NEM in RUS
 - na J delu V fronte pa AO in RUS

Zraven so še stranske fronte: to so Balkansko bojišče, od 1917 dalje pa Solunsko bojišče. Drugo stransko bojišče je Soška fronta, ki se odpre 1915 ⇒ tu se bojujejo ITA in AO. Na Balkanskem bojišču se bojujejo AO in SRB. Srbom pridejo na pomoč tudi Slovenci (prostovoljci).

Slovenci se bojujejo tudi kot ruski vojni ujetniki, kot AO vojaki na Soški fronti in na V fronti J sektor, tudi na Balkanskem bojišču kot bivši AO vojaki ali kot ujetniki.

Najhujše bojišče je Balkansko bojišče, 2 ofenzivi:

1. je že konec avgusta, odločilni boji so bili ob reki Kolubara. Srbska vojska poriva AO ven, nazaj v Bosno
2. ofenziva (decembra): odločilni boji so pri Ceru (planina), tudi tu zmaga srbska vojska brez pomoči.

Ti dve ofenzivi sta srbsko vojsko izčrpale, zato se je želela umaknit proti Solunu; začne potovati čez hribe. Med potovanjem jih presenetijo Bolgari, ki niso pozabili zamer balkanskih vojn. Srbi se ne spopadejo, ker so preveč izčrpani, pač pa morajo spremeniti smer potovanja. Zraven vojske potuje civilno spremstvo, ki se odmika skupaj z vojsko.

ZGODOVINA, 16.9.2003

Ko v pozni pomladi leta 1915 pride ta srbska vojska v pristanišči Valone in Drač ⇒ tam so ITA, ki so takrat že na strani antante, se tam zadržijo do leta 1917. Takrat jo antanta pošlje v solunsko vojsko.

Ko se je srbska vojska začela premikati, so tja v državo vdirali NEM in AO, zato se civilisti ustrašijo in se odločijo za pot z vojsko.

Po 1.SV razpadejo 3 imperiji: Turški, Ruski in AO.

Glavni bojišči v Evropi obstajata V in Z fronta.

Z. FRONTA 1914-1916:

Nemčija organizira tabor, nemški general von Schnifen pripravi načrt bojevanja na 2 frontah:
- silovit napad (Blitzkrieg) čez Belgijo, Nizozemsko do S Francije ⇒ to bo zanje presenečenje, zato bo hitro kapitulirala.

Ko je Nemčija res šla v napad po tem načrtu 1914, odločilna bitka je septembra ob reki Marni. Nemcem ni uspelo prebiti te reke, Francozi ustavijo nemško vojsko, po tej bitki se ob tej reki vzpostavi POZICIJSKA VOJNA (sedeča vojna), ki traja do 1917. leta. Vojaki iz obeh strani so se obstreljevali ves čas, tako vojna zahteva ogromno žrtev in nobenega napredka, ker nobena država ne želi odstopiti, nobena pa ni dovolj močna, da bi pregnala nasprotnike.

Da bi pospešili to vojno, so 1916 pri Verdunu naredili vojno. Izkaže se general Verdun, ki za zasluge dobi maršalski naziv. Tudi ta ofenziva prinese le veliko žrtev. Med to ofenzivo so ANG ob reki Sommi odprli še dodatno ofenzivo, da bi to Verdunsko klanje razbremenili. Tudi ob Sommi prinese ta ofenziva le ogromno žrtev.

Med 1.SV uporabijo bojni strup, razvijejo se številna nova orožja in oprema. IPERIT = 1. bojni strup.

1916 se je zgodila tudi največja pomorska bitka. 31.5./-6. bitka pri Jutlandiji. Ta bitka je bila med NEM in ANG vojsko. Obe sta si lastili zmago. NEM je imela modernejše ladje, ANG so jih imeli več. NEM so se morali umakniti, bilo pa je potopljenih več angleških ladij, zato si obe lastita zmago.

Na Z. fronti so bile te 3 ofenzive, ki ne prinesejo nič.

1915 antanti postane jasno, da te vojne ne bo konec, zato ANG v tem času dela na politiki, ITA pa je pomembna v trgovini.

Antanta išče v trozvezi šibek člen ⇒ ITA. Italiji ponudi določena ozemlja, za katere sami niso zainteresirani. Aprila 1915 je v Londonu podpisan sporazum:

ITA bo stopila na stran antante, za to bo dobila kredite za svojo vojsko, po vojni pa bo dobila Z dele Slovenije, Istro, Dalmacijo, otoke v Jadranu in dele S Afrike in nekaj otokov v Egejskem morju. ITA vsega tega ni dobila. Ko je to obljubljeno, ITA res gre v vojno na strani antante, a vojno napove le AO, ne pa Nemčiji. Odpre se še Soška fronta.

ZGODOVINA, 16.9.2003

Antanta želi oslabiti tabor trozveze.

Soška fronta je aktivna od maja 1915 do oktobra 1917. V tem času se razvrsti 12 ofenziv. V 11. ofenzivah je uspešnejša ITA vojska, v 12. ofenzivi je močnejša AO, zato se ta ofenziva imenuje Čudež pri Kobaridu. Italijane zrinejo vse do reke Pijave. Po tej ofenzivi je stanje do 18. leta nespremenjeno. Oktobra 1918 pa je AO na tem, da bo kapitulirala. Kapitulira 29.10. Italijani to izkoristijo in naredijo prodor, zasedejo vse, kar jim je bilo obljubljeno po Londonskem sporazumu.

SOŠKA FRONTA:

Hemingway opisal v knjigi Zbogom orožje. Na tej fronti je bil udeležen tudi Mussolini, tudi Ervin Romel (bil eden najboljših oficirjev 2. SV).

Ta fronta je potekala po izredno težkem terenu, vojaki so se kopali v jame t.i. KAVERNE, slabi pogoji, vse strani, ki so jih nabili na fronti, so morali vojaki prinesiti sami s seboj, vse orožje, hrano,...

Fronta je potekala po celi J Tirolski, najhujši boji pa so bili rano ob Soči. Ta fronta ni odločujoča fronta 1.SV vojne.

AO vojsko je med vojno vodil Bosanec Borojevič. Italijani po 1.SV dobijo skoraj 1/3 našega ozemlja.

Konec 1915, v 1916. letu pride v državah do demonstracij. Da bi pospešili konec vojne, antanta 1916 leta naredi 2 ofenzivi:

- v Verdunu: 1916 je boje za Verdun vodil Petain. Ta je ubranil Francijo. V tem času Angleži naredijo še eno ofenzivo ob Sommi.

- ob reki Sommi

Obe ofenzivi zahtevata ogromno žrtev, nobena pa ne prinese rezultatov, na Z fronti pa je še vedno pozicijska vojna.

Najpomembnejše leto 1.SV je 1917. Dani so pogoji, da se vojna konča. V vojno vstopi ZDA, sicer pa so bile do 1917. leta nevtralne. Takratni ameriški predsednik je bil Willson, ki je pod 14. točkami pojasnil, zakaj so šli v vojno. ZDA so vsem evropskim državam posojale kapital. Ker vojna še traja, se odločijo pospešit konec vojne, ker želijo denar nazaj. Vstopijo v tabor antante, ker so njim posodili več kot Nemčiji. Drugi razlog je v tem, da so Nemci napovedali totalno podmorniško vojno ⇒ potapljali so vsa plovila, ki so plula po Atlantiku in naredile Američanom ogromno škode. Na koncu pristanejo v New Yorku. ZDA taboru antante pošljejo materialne pomoči, 1918. leta pa vojaško pomoč.

Willsonove točke:

- ZDA se zavzemajo za obnovitev uničenih držav, ko bi se vojna končala. V tej točki je mišljena predvsem Poljska, ki nastane po vojni. Za ta teritorij prispeva AO, Rusija in NEMčija.
 - Pravica naroda do samoodločbe. Vsak narod sam odloči, v kakšni državi želi živeti. To pravico samo po 1.SV izkoristili Slovenci. Določijo, ali bodo živeli povezani z drugimi narodi ⇒ tako nastane ali unitarna ali federativna država.
 - Predlaga se mednarodna organizacija, ki bi skrbela za mir ⇒ LIGA (DRUŠTVO) NARODOV, predhodnik OZN.
 - Zavzemajo se za svobodno trgovinsko plovbo po vseh svetovnih morjih. To je dobro predvsem za ZDA, oni bi največ pridobili.
- Unitarna država: 1 ustava, 1 parlament, 1 narod,...
- Zavzemajo se za svobodne trgovinske odnose, spet najbolj koristi ZDA.

ZGODOVINA, 23.9.2003

Leta 1917 je od ZDA čutili materialno pomoč, 1918 pa tudi vojaško.

1917 je bila izdana tudi MAJNIŠKA DEKLARACIJA, na vse to pa je bila junija izdana še KRFSKA DEKLARACIJA. Obe sta pomembni, saj se z njima medi usoda J Slovanov. 1917 iz vojne izstopi Rusija, zaradi dveh državnih revolucij.

RUSIJA 1917:

Februarska buržuazna revolucija: stanje pred revolucijo: Rusija je velika država, ogromno prebivalstva, gosp. zaostala, na pol federalna, ruski kmetje živijo v slabih razmerah, nobenih tehnoloških napredkov, zelo malo industrializacije, pa še ta narejena iz tujega kapitala Nemčije, Anglije, Francije in Japonske.

Po politični ureditvi je absolutistična monarhija, car ima oblast nad vsemi, tudi nad dumo, t.j. ruski parlament, njihov parlamentarizem je le navidezen. Car obljublja številne reforme že od 1904 (neuspela rusko-japonska vojna). 1905 je bila prva revolucija, po njej obljublja reforme za posodobitev države. Rusija ima do leta 1917 tudi ogromno žrtev, slaba vojska. Zaradi vojne je doma lakota, beda. Zato se sproži nezadovoljstvo, demonstracije, socialni nemiri in na koncu političen upor. Vse skupaj udari 22.2.1917 v Petrogradu. Ta februarska revolucija prinese padec carizma, na oblast pride buržuazija. V Rusijo revolucija prinese DVOVLADJE, na eni strani je DUMA (buržuazija), na čelu dume je Kerenski. Pod ljudstvom se oblikujejo med delavci, kmeti in vojaki SOVJETI ⇒ to so nova vladna organizacija. Znotraj sta 2 stroji:

- MANJŠEVIKI: zavzemajo se za spremembe, a brez revolucije
- BOLJŠEVIKI: zavzemajo se za vzpostavitev delavcev, za revolucijo. Načelu je Lenin, po številu jih je manj, a so zelo vdani.

Pomembne so Leninove aprilske teze. Te so napoved socialistične revolucije in za kaj se v tej revoluciji boljševiki zavzemajo.

Boljševiki se čez poletje držijo teh tez. Poleti 1917 je Rusija še kar v vojni, ima še velike izgube, kar sproži nezadovoljstvo. Zadeve se zaostrijo, zato oktobra izbruhne nova revolucija - socialistična.

Med buržuazno revolucijo je Lenin v Švici. Nemčija organizira njegovo pot nazaj in prevzame vodstvo nove revolucije v svoje roke. Ta revolucija se začne v Petrogradu, potem se širi po vseh večjih ruskih mestih, potem pa še na podeželje. Med revolucijo se je sestal 2. vseruski kongres (komunistične partije boljševikov, 24.-25.10.) in izda odločila odloke:

- odlok o miru: treba je sprejeti mir za vsako ceno
- odlok o zemlji: zemlji tistemu, ki obdeluje
- odlok o oblasti: na čelu je bil svet ljudskih komisarjev

Ko so ti odloki sprejeti, se je v vojaškem smislu revolucija utrjevala. Svet ljudskih komisarjev se trudi, da te odloke, kis o jih sprejeli, tudi uresniči. Cilj jim je bil vzpostaviti diktaturo PROLETARIATA (delavstva), zagotoviti vodilno vlogo delavskemu razredu, vlada naj večina. Delavski razred naj ima avantgardno vlogo. Namen cele revolucije je naj SZ vlada delavstvu.

Ko se je revolucija utrdila, je Lenin zahteval, da se sklene mir za vsako ceno. Z Nemčijo so podpisali SEPARATNI (delni) mir, spomladi le med dvema državama. Ta pogajanja je vodil Trocky. Nemci so zahtevali, da se meja med NEM in RUS postavi tam, kjer je šla fronta. Rusija bi izgubila Belorusijo, Baltik,... Zato do sklenitve miru pride šele v Brest-Litavoki, leta marec 1918, Rusija dejansko zgubi Belorusijo, Ukrajino, del Baltskih dežel (marec), spomladi pa Lev Trocky ustanovi novo vojsko ⇒ RDEČO ARMADO., ki gre poleti v protinapad na Nemčijo in dobi nazaj vse izgubljeno. Ob koncu vojne nima Rusija nič manj teritorija kot ob začetku, razen ozemlja, ki ga podari Poljski. Lev Trocky - manjševik, oče Rdeče armade.

Zahodno bojišče je najbolj pomembno. 1918 se zavezniška vojska na Z fronti prvič poveže in deluje enotno pod generalom Foch-em. Ta vojska pripravi, da Nemčija doživlja vojaške neuspehe. Konec septembra doživi tako velik poraz, rdeča armada pa pritiska od V proti Berlinu. Nemčija je močna delavska država. Iz V prihajajo tudi ideja o socialistični revoluciji, ki 9. novembra (vodijo socialdemokrati) sprožijo velike demonstracije. Berlin zajame revolucija, ki ovrže cesarja. 11. novembra je nova oblast, republika kapitulira (republiko vodi Ebert), zaradi revolucije morajo izstopiti iz vojne, to ni dokončen poraz. S kapitulacijo Nemčije se konča 1. SV vojna.

Na jesen 1918 kapitulira Turčija, mnogonacionalna tvorba, veliko Arabcev. Med Arabci so Angleži podpirali nacionalni preporod, ki ga vodi Lorenz Arabski. Arabci uspejo Turke premagati. Ta prostor pa pride pod roke Francozov, nekaj pa Angležev. Za Turki kapitulirajo Bolgari. Solunsko bojišče se je napolnilo s srbsko vojsko (napadejo od JV-SZ)...

AO napadajo od V-Z iz smeri Soške fronte iz V. Ta pa razpade konec oktobra (29.).

POSLEDICE 1.SV:

velike človeške žrtve, velika materialna škoda, razpad treh največjih imperijev: Turčije, AO, in Rusije; vse mnogonacionalne tvorbe. Tam nastanejo številne nove države. Evropa dobi 9 novih držav: Finska (pod Rusijo), Litva, Latvija, Estonija, Poljska, Češko-Slovaška, Kraljevina SHS. Madžarska, Avstrija.

Antanta zmagaja, po vojni spomladi 1919 je bila pariška konferenca, kjer so se zbrale vse zmagovite države 1.SV. Ta konferenca da navodila, kako naj se sklepajo mirovne pogodbe za vsako državo. Ta konferenca je v duhu Wilsonovih točk.

Nemčija naj bi plačevala vojaško odškodnino, gosp. se mora razvijati, a ji je treba jasno pokazati, da je glavni krivec za vojno. Pomembne so 4 postavke:

- Nemčiji se prepove redna vojska
- obdržati sme 100.000 vojakov najemnikov za vzdrževanje notranjega redu in miru ⇒ kršeno
- Nemčija mora plačati reparacije. Ko je vsota izračunana, se Nemčija zgovarja, da je ta cena previsoka. Ceno znižajo, Nemčija izvede inflacijo denarja - načrtno, ker je bila višina reparacij v markah.

1929 ponovno naredijo načrt reparacij, ki se zmanjšajo, 30. leta je gosp. kriza, sprejme se dogovor, da se zamrznejo državni dolgovi - moratorij, ko je krize konec, pride na oblast Hitler, ki noče več plačati ostalega dolga.

- Nemčija mora oddati ozemlja: vrniti mora Alzacijo in Loreno Franciji (pod Nemčijo pride 1871 v francosko-pruski vojni). Eupen in Malemydji dobi Belgija, S Schleswig dobi Danska, večina V Prusijo dobi novonastala Poljska, dobi dostop do morja. S tem koridorjem je Nemčija razdeljena na 2 dela. Ta slabo rešena meja je vzrok za številne napade.

Posarje, ob meji s Francijo (Francozi to lahko izkoriščajo v gospodarstvu), je bilo prvo pod nadzorom ljudstva narodov, 1935. leta Hitler izvede plebiscit in tako to Posarje pride nazaj pod Nemčijo. Nemčija izgubi tudi vse kolonije na Kitajskem in v Pacifiku. V glavnem zdaj dobijo Japonci. Angleži in Francozi dobijo tudi nemške kolonije v Afriki.

Nemčija bila po 1.SV republika ⇒ konec cesarstva.

AO ob koncu 1.SV razpade. Mirovna pogodba bila najprej z Avstrijo 1919, to je Saint-Germainška mirovna pogodba. Ker AO razpade, obema stranema vzamejo veliko ozemlja in tu nastanejo nove države. Galicija gre k Poljski, od Avstrijske polovice gre tudi Češka k Češko-Slovaški. Avstrija izgubi še Tirolsko, Slovenske dežele, Dalmacijo ⇒ to dobi Kraljevina SHS ⇒ ta dobi tudi Bosno.

Avstrija izgubi rudi Bukovino (romunska pokrajina) ⇒ to dobi Romunija, Trst in Istra gre k Italiji.

Koroška in Štajerska, etnično mešani, državi se ne moreta odločiti (SHS ali Avstrija). To je sporna meja, dokončno določena je šele 1920. leta.

Sporna meja je tudi Kraljevina SHS z Italijo, ki je dokončno določen 1924. leta.

Avstrija je imela omejeno število vojakov najemnikov, ne sme imeti redne vojske, morala bi plačati vojno odškodnino, ne sme se združiti z Nemčijo, isto kot pri Nemčiji.

Z Madžarsko je mirovna pogodba deloma 1920 v Triemontu. Omejeno jim je število vojakov, dovoljena le lahka oborožitev. Madžarska izgubi:

- Slovaško dobi Češko-Slovaška
- področje Gradišćanske dobi Avstrija
- Slavonijo, Banat dobi Kraljevina SHS
- Transilvanija gre Romunom

Na Ogrskem delu je Karel V. 2-krat poskušal obnoviti državo. Na koncu je moral zbežati na Iberski polotok.

BOLGARIJA:

odvzete so ji določene pokrajine: Neullig, Dobudža, Trakijo dobijo Grki.

TURČIJA:

2-krat delajo mirovno pogodbo: 1. je podpisana 1920, antanta podpiše z vlado otomanskega cesarstva. S to pogodbo je bilo ukinjeno cesarstvo, država izgubi Arabsko Azijo, S Afriko (nastanejo angleški in francoski protektorati), del Trakije, Anatolsko Z obalo - področje Male Azije, območje Dardanjel. To vse pride pod Grke. Zagotovljeni sta neodvisnost Armenije in avtonomijo Kurdistan, 1920.

Po tej pogodbi se Turčija zelo zmanjša. Ustanovi se gibanje, nacionalistično, vodil je Kemal Paša, on z vojsko uspe marsikaj, kar je bilo odvzeto, pridobit nazaj. Hudi boji z Grki, še danes spori. Leta 1923 (rodijo se nacionalistično obarvane struje) zaradi uspešnih akcij pride do ponovne pogodbe med Turčijo in antanto. Turčija postane republika, omejena je na anatolsko planoto, prestolnica postane Ankara, nazaj dobi Bospor, Dardanjele, Carigrad, Turčija se odpove arabskim pokrajinam, prizna butansko posest na Cipru, prizna italijansko posest otočja Dodekanez in Rodosa. S to pogodbo je odvzeta neodvisnost Armeniji in tudi odvzeta avtonomija Kurdistan. Ožini Bospor in Dardanjele sta odprti za javnost.

Kemal Paša posodobi turško državo, država se začne gosp. razvijati, zato ga Turki imenujejo "oče narodov".

Z mirovnimi pogodbami je bil namen vzpostaviti svetovni mir - vodilne države pri temu:

ZDA, Britanija, Francija, Italija ⇒ one skrojijo bodočo podobo sveta.

1924 je dopolnjena rimska pogodba, narejena podoba Evrope.

Slabo rešena vprašanja 1.SV so razlog 2.SV ⇒ to je nemško vprašanje in teritorialna vprašanja.

SVET MED OBEMA SVETOVNIMA VOJNAMA (med 1918-1939):

TEHNIČNI NAPREDEK:

po 1.SV izredno velik, razvoj znanosti in tehnike zelo uspešen, razvija se avtomobilska in letalska industrija. Skrajšajo se "razdalje"; pomembna odkritja na področju fizike, matematike ⇒ pelje v razvoj atomske energije. Einstein postavi relativnostno teorijo, napreduje tudi kemija, biologija (nova zdravila-penicilin). Razvoj na področju umetnih vlaken, energiji, ki prevladujeta po 1.SV sta nafta in elektrika, v proizvodnji se uveljavi tekoči trak, izdelki se pocenijo, razvije se telefon, radiofonija omogoča hitro potovanje informacij. Te pripomočke izkoristijo tudi v propagandne namene. Predvsem Nemčija, ki vsaki družini da vodilo. Po številu radijskih sprejemnikov se ocenjuje stopnja modernosti neke države ⇒ Nemčija je pri tem zelo visoko. Napredujejo tudi traktorji, umetna gnojila, tehnični pripomočki ⇒ kmetijstvo, ogromno hrane. V smislu gosp. razvoja ločimo v tem obdobju 3 krize:

Čas gosp. vojne od 1920. leta do 1923. leta, ko je bila 1. gospodarska kriza.

Največja gosp. kriza je bila leta 1933, naslednja pa 1937-1938. Vmes so obdobja razvoja (KONJUNKTURA).

Posledica kriz: nestabilne družbene razmere, povzročajo tudi nestabilne politične razmere, ki prepeljejo do diktatur meščanstva med vojnama ⇒ to so npr. fašizem, nacizem, stalinizem,...

V obdobju med vojnama je prisoten boj za kolonije, za tržišča. Da bi bile države uspešne, so temu primerno razvijale politiko ⇒ obdobje liberalnega in monopolnega kapitalizma se oblikuje v državni kapitalizem (t.j. planski kapitalizem), za katerim stoji država. V gosp. se vedno bolj vmešava država. Država nadzoruje osnovne panoge gosp.

Najbolj razvite v gosp. so ZDA. Te že med vojno razvijejo veliko industrijsko revolucijo, med vojno zalagale Evropo z materialom, po vojni da Evropi kredite, da države obnovijo uničeno gosp. Evropsko gosp. po letu 1925 začne napredovati. Vedno manj navezane na ZDA, ameriško blago ostaja doma, skladišča se polnijo, saj proizvajajo še vedno enako, pod ceno ga nočejo prodati ⇒ začne se kazati kriza najprej na področju kmetijstva ⇒ kmet izdelkov ni prodal, nima denarja, da kupi ind. izdelke, zato fabrike tudi nimajo kupne moči, se zapirajo, ljudje iz bank vzamejo prihranke, banke propadejo, ogromno nezaposlenih.

Ker gospodarstvo niha, ZDA se smatra za poklicano silo, da ves svet oskrbuje z izdelki. Kriza se je najprej kazala v kmetijstvu, Evropa vedno manj izvažata, ameriški izdelki ostajajo doma, proizvodnja se zmanjšuje, ind. stoji, veliko nezaposlenih ljudi, ki zberejo še zadnje prihranke iz banke, ki propadejo.

25.10.1929: "ČRNI PETEK", zlom svetovne borze, ko zaradi špekulacij vrednost delnic strahotno pade. To je znanilec, da se je kriza začela.

POSLEDICE: Kriza se razraste naprej po ZDA. Vse panoge: kmet., ind., banke, brezposelnost, lakota, revščina. Kriza se razširi v Evropo, Japonsko, Latinsko Ameriko, torej v vse države s katerimi ZDA posluje. Svet je v 1930. letih finančno izčrpan in dezorganiziran, proizvodnja je stala.

Čim se kriza pojavi, jo države hočejo rešiti ⇒ najbolj uspešen je bil Roosevelt (ameriški predsedniški kandidat), ki s programom New Deal (nova delitev) za uničenje krize. Predvidi 6 velikih ukrepov, ki se izvajajo vzporedno:

1. **FINANČNA REFORMA:** zaprejo vse banke, odprejo le tiste, ki so predložile plan dela, kako bodo spravile vse pod nadzor ⇒ so pod državnimi nadzori. Zniža plače državnim uslužbencem, pokojnino, zvišajo davke in takse.
2. **REFORMA DENARJA:** dolar z zlato osnovo preide na srebrno osnovo, njegova vrednost se zniža za polovico. Država začne ob teh reformah dajati posojila.
3. **REFORMA INDUSTRIJE:** vsaka firma, ki želi dobiti posojilo, mora narediti **KODEKS KONKURENCE**, kjer je določen obseg proizvodnje, mezde, kraj proizvodnje, količino. Če država misli, da bo to uspešno, podjetje dobi posojilo.
4. **REFORMA KMETIJSTVA:** država podpira izvoz žita in bombaža, država začne diktirati sajenje teh kultur ⇒ kdor se drži kodeksa konkurence, dobi podporo tudi v kmetijstvu.
5. **REFORMA SOCIALNEGA SKRIBSTVA ZA DELAVCE**
6. uvedena so **VELIKA JAVNA DELA ZA BREZPOSELNE** : organizirajo številne mladinske tabore, institucije,... V okviru teh del država zgradi ogromno cest in povezav. Javna dela plačuje država, so malo plačana, ker niso dobičkonosna.

Ljudje imajo kupno moč, kupujejo hrano in ind. izdelke, proizvodnja oživi, gospodarstvo po 33. letu ponovno oživi. Stopnja, ki jo je imelo pred krizo, do 2.SV vojne ne doseže.

V času najhujše krize 1930-1933. leta so sprejeli mednarodni dogovor, s katerim zamrznejo meddržavne dolgove (**MORATORIJ**), najbolj prav pride Nemčiji.

Države, ki sledijo New Dealu, se rešijo krize ⇒ reši jih vojno gosp., nekatere države pa se ne rešijo nikoli.

Pred 2.SV Evropa doživi še eno manjšo gosp. krizo, ki jo rešijo z metodo vojnega gosp. ⇒ predvsem Nemčija, tudi Italija. Vojne zadeve, vojska,... ima v tem prioritete. Te države začnejo varčevati.

Ta gosp. kriza je dala možnost, da se v Evropi vzpostavijo sistemi totalitarizma, meščanski sistemi ⇒ fašizmi vseh oblik.

V Evropi se vzpostavijo sledeči politični sistemi:

- Totalitarizem: socializem, oblika tega, uveljavi se le v SZ.

- Fašistični totalitarni sistem: oba sta regresivna ⇒ tipični regresivni sistemi so nastali na Poljskem, Madžarskem,...v novo-nastalih državah.

- Demokratični meščanski sistem: Anglija, Francija v Evropi in ZDA, Češko-Slovaška, tudi Nemčija nekaj časa (do 1925), Kraljevina SHS (do 1929)

Fašistični totalitarni sistem se je najbolj kazal: Nemčija (do 33), Italija (od 1922), Avstrija (od 1938), Španija (od 1938), Portugalska (od 1939), Japonska (po 1.SV), Mehika, Brazilija.

Sorodni totalitarnim sistemom so represivni sistemi, ki se uveljavljajo v novo-nastalih državah, na oblast pridejo bivši AO oficirji, se oprejo na vojsko in uvedejo diktaturo.

TOTALITARNI FAŠISTIČNI SISTEMI:

FAŠIZEM V ITALIJI:

1.SV Italija konča kot zmagovalka, dobi veliko teritorija; a ima kljub temu krizo. Najprej se začne BOLJŠEVIZACIJA S Italije, kjer so velika ind. mesta, pride do velikih revolucij, država jih ne more ukrotiti. Jug Italije je kmetijski, veliko prebivalcev.

Pojavijo se številne stranke npr: komunistična partija Italije, vodi Metteotti. Drugo stransko, zveza bojevnikov, ustanovi B. Mussolini, oblečeni v črne uniforme, zato jim rečemo črnosrajčniki. Naklonjeni so buržuaziji in so proti kom. partiji Italije. Podprejo jih vse desno usmerjene stranke. Leta 1922 klub temu, da Mussolinijeva stranka ne zmaga na volitvah, jim da kralj Viktor pristojnost za sestavo nove vlade. Mussolini postane predsednik vlade, tega leta pride fašizem legalno na oblast. V dveh letih odstrani vse komuniste (nasprotnike). V tem je ubit tudi Metteoti, atentatorju se ne zgodi ničesar. V naslednjih letih Mussolini ureja gospodarstvo. V Padski nižini izsušujejo močvirja. 1927 M. dobi bitko za žito, kar pomeni, da država dobi dovolj hrane.

1927 je listina o delu: Mussolini govori o: država je dolžna vsakemu priskrbeti delo, vsak posameznik je dolžen to delo opraviti, šele potem naj se ukvarja z drugimi stvarmi. S tem vzpostavi sistem korporacij (gosp. sistem, ki zagotovi mir med vsemi sloji). Lastnik (predstavnik) poskrbi, da je v državi dovolj dela, da obe strani to izpolnujeta. Ta sistem ne sprejme stavk. Ta sistem se zelo obnese.

V tem totalitarnem sistemu Mussolini pokaže, kako to deluje, vsi sistemi so nacionalno obarvani, posameznik ni pomemben. Mussolini vzame za simbol fašizma butaro s sekuro (vodja v državi odloča o življenju in smrti naroda), to so stari etruščanski simboli.

Te sistemi poudarjajo vodjo, pomemben je oče domovine, v družbi je pomembna stranka, elita. Ti sistemi so diktature, dovoljena je ena stranka, v Italiji je to fašistična. Vse te diktature se oprejo na vojsko, najprej na strankino, potem na državno. Vse ostale stranke so prepovedane. Biti član stranke je čast. Posameznik ne mora več odločati za svoje življenje. Značilnost teh sistemov je tudi širjenje na ven. Mussolini se hitro poda v osvajalne vojne. Najprej osvojijo Etiopijo, ki je zadnja prosta država Afrike. 1925. leta jo začnejo z italijanske

Somalije napadati. Etiopski cesar Kaile Silassi se pridruži v ligi narodov (ta tokrat za Italijane napiše sankcije, si se niso upoštevale). 1936. leta Mussolini Etiopijo s tanki napade. Podobna situacija se ponovi, ko Nemci napadejo Poljsko, ki gre proti Nemčiji s konjeniki, Nemci imajo pa tanke.

Leta 1939 Italijani podobno kot Etiopijo zasedejo Albanijo, ki je nadzirala odhod na Jadransko morje. Italijani pred začetkom 2.SV popolnoma uničijo 2 suvereni državi.

KONKURDAT S PAPEŽEM:

Italijanska država je bila od nastanka sprta s papeško državo. Takrat papež prepove sodelovanje vernikov s politiko, to traja do 1929. leta, ko Mussolini spor zgladi. Država cerkvi ponudi določeno avtonomijo, finančna sredstva. Država cerkvi obljubi finančno podporo, svobodno ozemlje znotraj Rima, od cerkve pa zahteva, da podpira fašizem kot sistem ⇒ s tem podpišejo LATERANSKO pogodbo. Naslednji papeži podpirajo fašizem.

V zunanji politiki se Mussolini poveže z državami. 1935 se povežejo z Nemčijo ⇒ pride osnutek za os Rim-Berlin, kasneje tudi Tokio. Podpišejo PROTIKOMINTERNSKI PAKT t.j. 3. INTERNACIONALA.

Zveza bojevnikov ⇒ fašizem; desno usmerjeno

Prvi pristaši te stranke, nezaposleni (vojaki) se vključujejo v zvezo bojevnikov, ker je Mussolini imel načelo, da je treba poskrbet za delo. Tem sistemom je šla na roke svetovna gospodarska kriza.

NEMČIJA:

Po koncu 1.SV postane republika.

9.11. je v Wajmarju proglašena republika. Cesar odstopi, 1. predsednik je postal social demokrat Ebert. Podprle so ga vse meščanske stranke. Nemčija podpiše tudi mirovno pogodbo, odplačat mora reparacije. Oblast začne takoj proglašat, da jih ne more odplačat, zato inflacija denarja, s tem nižajo reparacijo. Velika kriza. Močna je komunistična partija, ki hoče revolucijo ⇒ ŠPARTAKOVCI so najbolj levo krilo, vodita jih Roza Luksemburg in Karl Lipneht. Zaradi uporov, ki sta jih pripravila, desno usmerjene stranke pripravijo proti njim upor. Leta 1925 Ebert umre, na njegovo mesto pride von Hindenburg. Ta je bil oficir 1.SV vojne. Že takrat da jasno vedeti, da ga sklepi antante ne zanimajo. 33. leta da Hindenburg Hitlerju mandat za kanclersko mesto, leta 1934 Hindenburg umre, Hitler pride na oblast.

Leta 1919 nastane socialistična delavska stranka Nemčije, leta 1920 se preimenuje v nacional socialistična delavska stranka Nemčije. Tega leta postane Hitler predsednik te stranke. Ta stranka zbira okoli sebe nezaposlene, vojake, ki pridejo po 4. letih domov kot poraženci. Ta stranka si organizira svoje vojaške pristaše (RJA VOSRAJČNIKE). Leta 1930 izvede Hitler PUŠ ⇒ državni udar., ki prinese le spremembo akterja (oseb), ne pa sistema. Hitler je zato zaprt, obsojen na 5 let, tam ostane 9 mesecev, ko napiše Mein Kampf, program, kako bo prišel na oblast. Hitler je vedel, da mu oblast prinese le kapital. V 30. letih njemu pristopi tudi bogata buržuazija, tega leta ga podpre tudi Knapp, največji železarsko-delavski obrat. Nemška buržuazija se boji vpliva socializma. Tudi zaradi velike gosp. krize Hitler pridobiva podporo bogate buržuazije. Podprejo ga vse desno usmerjene stranke, zato dobi leta 1933 mandat za kanclersko mesto (iz strahu pred komunizmom) in tako na oblast pride legalno. Nemška ustava daje kanclerju velika pooblastila. Lahko razpusti parlament (to izkoristi, da vzpostavi diktaturo). Že 1933 da požgat parlament in za to krivi komuniste (s tem je prepovedano delovanje komunistične partije). 1934. leta postane predsednik. Znotraj stranke se vzpostavi upor.

1933. leta da Hindenburg Hitlerju mandat za sestavo nove vlade. Ko so prepovedane vse komunistične stranke, so s tem prepovedane tudi vse leve stranke, desne pa podprejo nacizem. Hitler 1934 postane predsednik stranke, vlade in države. Načela stranke se spremenijo. Zastopajo interese bogate buržuazije ⇒ odpori znotraj lastnih vrst, vodi Rem. Da bi naredil čistko, leta 1934 uprizori noč dolgih nožev, uniči svoje lastne pristaše. Tega leta da Hitler jasno vedeti, da so zastopani le interesi bogate buržuazije. Da ostane na oblasti, ustanovijo Gestapo, t.j. policija in posebne SS-enote. Te imajo vpogled v vse enote, zadeve, pregledovale so privrženost in početje nacistov.

1934. leta Hitler uniči vso opozicijo, vsi ga podpirajo. Po tem letu vlada diktatorsko. Leta 1935 ustanovi Hitler vojsko (Nemčija nima dovoljenja za redno vojsko). Tega leta je zadnja konferenca o oboroževanju, kjer je potrjeno, da Nemčija lahko ima lastno oborožitev. Nemški nacizem je ena izmed variant fašizma s posebnostmi. Močen je nacionalen pomen, poudarja se nemška rasa, vse manjvredne rase uničijo. Hitler začne s preganjanjem Judov, ki jih okrivi, da delajo judovsko komunistično revolucijo. Židi imajo veliko denarja v Nemčiji. Višek preganjanja je 1938. leta, to je t.i. KRISTALNA NOČ, ko razbijajo sinagoge in njihove trgovine.